

ביאורים

למדנו שאחד מהדברים המביאים את האדם לידי עצלות הוא הפחד. בדרך כלל הפחדן מצטייר בעינינו כאדם עלוב וחסר אישיות, אך הרמח"ל רואה בפחדן משהו נוסף. הפחדן אינו סתם מחוסר עמוד שדרה, אלא נקרא בלשון הפסוק ובדברי חז"ל חוטא. מדוע לקרוא לו חוטא? הוא בסך-הכל מפחד!

ניתן להסביר בצורה פשוטה שהוא לא ממש חוטא, אלא שהפחד יכול להביא אותו לידי חטא. למשל, אדם שחושש שמא לא יצליח להתפרנס כי לא יצליח בלימודיו או שלא יתקבל למקום עבודה ולכן הוא הולך למצוא פתרון קל וגונב מהחנות. או שהוא חושש שאם ייתן צדקה לא יישאר לו די כסף לצרכיו שלו, ולכן סוגר את ידו ואינו נותן צדקה לעניים. פחד כזה יכול להביא את האדם לידי חטא.

אולם נראה שכוונת הרמח"ל היא שהפחדן באמת חוטא. חוטא הוא אדם שמחטיא את מטרתו לשמה הוא בא לעולם. הוא לא מיישם בחייו את כל הכוחות שבורא עולם נתן לו כדי שיבצע את תפקידו. הפחד משתק את כוחות החיים שלנו. אם אדם נמנע ממעשים מתוך פחד, ואינו יוצא לטייל מחשש לסכנות, או מפחד שלא יספיק לו כספו ולכן אינו נותן צדקה - אדם כזה חוטא בעצם הפחד שלו. הוא לא יכול להתקדם אלא קופא במקומו ונשאר סטטי במצב קבוע, בלי עלייה ובלי התגברות על קשיים. מי שנותן לפחד להשתלט עליו, וכתוצאה ממנו אפילו אינו מנסה להשתפר, אלא בוחר תמיד בדרך הקלה שאינה דורשת ממנו מאמץ, נקרא בפי חז"ל - חוטא.

הרחבות

פחד ראוי

פחדו כציון חטאים אֶחָזֶה רְעֵדָה חֲנָפִים. הגמרא מספרת כי אותו תלמיד הקשה מהכתוב "אשרי אדם מפחד תמיד" וענה לו רבי ישמעאל בן רבי יוסי שפסוק זה מדבר על דברי תורה [ברכות ס.], אם-כן, יש פחד ראוי, אך הוא רק פחד מטעות בתורה ולא פחד מדברים אחרים. המהר"ל מסביר שאפילו בדברי תורה אין להיזהר יתר על המידה אלא כל אדם מחויב לעסוק בתורה: "ולא יאמר האדם כי התורה לא נתנה רק לגדולי החכמים שהם רחוקים מן הטעות, אבל (אלא) התורה נתנה לכל. ולא יאמר גם כן אולי אשגה בתורה... ומפני זה נראה כי הברכה על למוד התורה לעסוק בדברי תורה, ואין מברכין ללמוד תורה" [תפארת ישראל, הקדמה].

הרב קוק מסביר שהפחד היותר מזיק הוא הפחד מלחשוב מחשבות חדשות וגדולות. בגלל שיש לעם ישראל כוח גדול ומטרה גדולה - יש לו פחדים גדולים. כמו שהצל הכי גדול וחזק קיים כאשר האור הוא הכי חזק, כך פחד גדול נובע מייעוד משמעותי. כאשר עם ישראל מפחד מללמוד אמונה ולעיין בתורת המוסר מחשש שעיסוק בנושאים אלה יביא לכפירה, או מחמת פחדים אחרים, הוא לא מביא לידי ביטוי את הכוחות הטמונים בו, ומועל בתפקידו בעולם. [עקבי הצאן, מאמר הפחד, על פי ביאורו של הרב אלישע אבינר].

עוד ממפסידי הַרְיָזוּת הוא רב הפחד וגדל המורא מן הזמן ותולדותיו, כי פעם ירא מהקר או מהחם ופעם מהפגעים ופעם מן החלָאִים ופעם מן הרוח וכן כל פיוצא בזה. הוא הענין שאמר שלמה עליו השלום (משלי כו, ג), "אָמַר עֶצֶל שַׁחַלֹּ בְדֶרֶךְ אָרִי בֵּין הַרְחֹבוֹת". וכבר גנו חכמינו זכרונם לברכה המדה הזאת ויחסוה אל החטאים, ומקרא מסייעם, דְּכָתִיב (ישעיה לג, יד), "פָּחַדוּ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים אֶחָזֶה רְעֵדָה חֲנָפִים". עד שאמר אחד מן הגדולים אל תלמידו בראותו אותו מתפחד, "חטאה את" (ברכות ס ע"א). אלא על זה נאמר (תהלים לו, א), "בִּטַח בַּה' וְעָשָׂה טוֹב שָׁכֵן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה".

כָּלֹו שֶׁל דָּבָר, צְרִיף שִׁישִׁים הָאֵדָם אֵת עֲצָמוֹ עֲרָאִי בְּעוֹלָם וְקָבוֹעַ בְּעִבּוּדָה, יִתְרַצֶּה וְיִסְתַּפֵּק בְּכָל עֵינָיו הָעוֹלָם בְּמָה שֶׁמְזַדְמֵן לוֹ וְיִקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ וְיִהְיֶה רְחוּק מִן הַמְּנוּחָה וְקָרוֹב לְמִלְאָכָה וְלַעֲמָל, וְיִהְיֶה נֶכּוֹן לְבוֹ בְּטוּחַ בַּה' וְלֹא יִירָא מִתּוֹלְדוֹת הַזְּמַן וּפְגָעָיו.

שָׁמָּה תֵּאמְרוּ, הֲרֵי מְצִינוּ שְׁחִיבוֹ חֲכָמִים בְּכָל מְקוֹם שִׁישְׁמֹר הָאֵדָם אֵת עֲצָמוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה וְלֹא יִשִׁים עֲצָמוֹ בְּסִכְנָה אֶפְלוֹ הוּא צָדִיק וְבַעַל מַעֲשִׂים, וְאָמְרוּ (כתובות ל ע"א), "הַכֹּל בְּיָדֵי שְׁמַיִם חוּץ מִצְּנִיזִים פְּחִים" ומקרא כתוב (דברים ד, טו), "וְנִשְׁמָרְתֶּם מֵאֵד לִנְפְשֹׁתֵיכֶם", הֲרֵי שְׁאִין לְהַחְלִיטֵם הַבְּטָחוֹן הַזֶּה עַל כָּל פְּנִיָּם, וְהִתֵּם אֲמָרוּ (עין פסחים ח ע"ב), "וְאֶפְלוֹ לְדָבָר מְצֻנָה".

יש להקשות שחז"ל ציוו להישמר מסכנות

יראה ראויה ויראה שוטה

דַּע כִּי יֵשׁ יִרְאָה וְיֵשׁ יִרְאָה, יֵשׁ יִרְאָה רְאוּיָה וְיֵשׁ יִרְאָה שׁוֹטָה, יֵשׁ בְּטָחוֹן וְיֵשׁ הוֹלְלוֹת. כי הנה האדון ברוך הוא עשה את האדם בעל שכל נכון וסברא נכוחה לשינה עצמו על דרך טוב וישמר מן הדברים המזיקים אשר נבראו לענש את הרשעים, ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות הנה אין זה בטחון אלא הוללות, והנה הוא חוטא במה שהוא עושה נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרצה שישמר האדם את עצמו, ונמצא שמלבד הסכנה המטבעת בדבר אשר הוא עלול אליה, מפני חסרון שמירתו, הנה עוד הוא מתחייב בנפשו בקום עשה בחטא אשר הוא חוטא, ונמצא החטא עצמו מביאו לענש. ואולם השמירה הזאת וזאת היראה המיסדת על הנהגת החכמה והשכל היא הראויה, שעליה נאמר (משלי כב, ג), "עָרוֹם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנִעְנְשׁוּ". אך היראה השוטה היא שיהיה האדם רוצה להוסיף שמירות על שמירות ויראה על יראה ועושה משמרת למשמרתו, באפן שיגיע מזה בטול לתורה ולעבודתה.

שַׁחַל - אריה. חֲטָאִים - חוטאים. מְצַנִּיזִים פְּחִים - מקור וחום המביאים לחולי. לְהַחְלִיט - לקבוע באופן מוחלט. הוֹלְלוֹת - התנהגות מופקרת ומסוכנת. עֵלּוּל אֵלִיהָ - עשוי להגיע אליה.